

TL 3097 Hakas Türkçesi V

DERS 11:

İşlevleri Bakımından Zarflar: Durum Zarfları

Обстоятельствольығ наречиелер наречиелер

Действие **хақан, хайда, хайдағ сылтағнаң** иртіпчеткенін көзітчеткен наречиелер обстоятельствольығ наречиелер тіп адалчалар.

Тузалары хоостыра обстоятельство наречиелері тус, орын паза сылтағ наречиелеріне чарылчалар.

а) Тус наречиелері:

Тус наречиелері действиенің иртіпчеткен тузын көзідіп, **хақан?, хақаннаң пеер?, хақаннаң сығара? хақанға теере?**, сурығларға нандырчалар.

Пүүл, иртен, иртенгізінде, иирде, пылтыр, пүрнүкүн, үр, төөле, төреміл, сыбыра, күнөрте, пурун, амизе, наада, түнее, пая, соонаң, күндүс, хараазын, таңда, таңдазында, таңдүрүк, пүүн, кичее, чайғыда, хысхыда, күскүде, часхыда, пірееде, алында, соонда, соонаң, наныста, пурунда, пурунғыда, хақаннаң, хас-хақаннаң, хақан пуруннаң, кичеедең, иртеннең, пайаадаң, пылтырдаң, чайғызын, хысхызын, күскүзін, часхызын, хараазын, хараағызын, күнөрткізін, часхар, күскер, чайғар, хысхар....

*Улуғлар **ирте** турчалар.*

***Иртенінде** күн айас турыбысхан.*

*Олар **чайғызын** даа тыт одың одынадыр.*

*Түгенчі сүбені **хараағызын** холға аларға задание полған.*

*Ибге **таңари** читкебіс.*

*Городха **күндүс** чөр килді.*

Пүүн наңмыр чағбас.

Пылтыр нанчыма тоғасхам.

Пайаа пір чул полиан, че ол ырах халған.

б) Орын наречиелері:

Орын наречиелері действиенің иртіпчеткен орнын, направлениезін көзідіп, **хайда?**, **хайдаң?**, **хайдартын?**, **хайдар?** сурығларға нандырчалар.

Аар, пеер, ортах, ырах, чағын, төбін, чоғар, іскеп, кидер, тасхар, андар, мындар, анда, мында, анда-мында, соонда, алнында, кистінде, чағында, пу арада, ырахта, үстүнең, алтынаң, соонаң, алнынаң, чағындын, төбіндин, ырахтын, кидертін, алтынзарыхтын, үстүнзарыхтын....

Тасхар соохтар турыбысты.

Тана тасхар сых чөрібісті.

Чаачы чоғар атыбысхан.

Иван алнынаң сапхан, мин соонаң сапхам.

Хайзы чирде, улуғ алыптаң хорығып, ырахтын иртіп парыбызадырлар.

в) Сылтағ наречиелері:

Сылтағ наречиелері действиенің хайдағ сылтағнаң ииртіпчеткенін көзідіп **ноға?** **нимедеңер?** сурыға нандырчалар.

Мин Асхыссар чөргем, ол сылтағнаң Абаканға чит пар килдім.

Орайдаңар пір дее чирзер парбаабыс.

Кем-де ағасты өнетін сындырыбыстыр.

Литература

Боргояков В.А., Медведева М.А., Кызласова И.Л., Чебодаева Л.А. Хакас тілі. Морфология (Пос алынча чоох чардыхтары): үгредіг пособиезі/ В. А. Боргояков, М. А. Медведева и др. – Ағбан: Н. Ф. Катановтың адынаң хакас хазна университетінің издательствозы, 2018.

Боргояков М.И. Развитие падежных форм и их значений в хакасском языке. - Абакан: Хакаское отделение Красноярского книжного изд-ва, 1976. -160 с.

Грамматика хакасского языка/под. ред. Н.А.Баскакова. – М.: Наука, 1975.– 417с.

Дыренкова Н.П. Грамматика хакасского языка. Фонетика и морфология.Абакан 1948. – 124 с.

Хакас тілі. Морфология/ под ред. В.Г Карпова. . Абакан: Изд-во 2004.

Чебодаева Л.И. Хакас тілінің практикумы. 050302 — Хакас тілі паза литература специальностьча үгренчеткен студенттерге үгредіг пособие / Л. И. Чебодаева, А. Н. Чугунекова, М. Л. Тахтаракова; филнк. Л.И. Чебодаеваның редакциязынаң. - Ағбан: Н.Ф. Катановтың адынаң хакас хазна университетінің изд-возы, 2009. - 149 с.